

УДК 330.341.1

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙ**Сенів Б. Г., к.е.н.
Паранюк Я. Д.***Тернопільський національний економічний університет*

У статті розглянуті загальні положення, досягнення та основні праці вчених у сфері інновацій від класиків економічної теорії до сучасників. Запропоновано авторський підхід до визначення інновацій як економічної категорії та вдосконалено теоретично-методичні аспекти щодо класифікації інновацій. В роботі визначено, що одним із складових структурних елементів економічної безпеки є технологічна структура. У процесі дослідження встановлено, що у сформованих умовах глобалізації, прискорення науково-технічного розвитку та міжнародного переміщення капіталу конкурентоспроможність підприємств і країн визначається більшою мірою здатністю економіки розробляти нові технології і реалізовувати інноваційні проекти. На основі опрацювання вітчизняних і зарубіжних джерел визначено відмінності між поняттями «нововведення», «новація» і «інновація». У роботі зроблено предметний підхід до класифікації інновацій і виділено основні види та їх взаємозв'язок. У статті зазначено, що оцінка ефективності інноваційних проектів, які реалізуються повинні проводитися на основі аналізу ефективності використання інноваційного потенціалу. Визначені основні принципи інноваційного розвитку економіки країни.

Ключові слова: інновація, інноватика, нововведення, винахід, науково-технічна новація, інноваційний потенціал

UDC 330.341.1

THE ECONOMIC ESSENCE OF INNOVATIONS**Seniv B., PhD in Economics
Paranjuk Ja.***Ternopil national economic university*

General provisions and basic achievements of scientists in the field of innovation to classical economic theory contemporaries are considered in the article. The author's approach to innovation as an economic category is offered and theoretical and methodological aspects of the classification of innovation are improved. It is defined in the article that one of the components of the structural elements of economic security is technological structure. The study found out that in the circumstances of globalization, accelerated technological development and international capital flows and competitiveness of enterprises is determined largely ability of the economy to develop new technologies and implement innovative projects. On the basis of domestic

and foreign sources the differences between the concepts of "innovation", "innovation" and "innovation" have been identified. The paper has made a substantive approach to classification of innovation and highlights the main types and their relationship. It is stated in the article that the assessment of the effectiveness of innovative projects that are implemented must be based on the analysis of efficiency innovation potential. The basic principles of innovation development of economy are identified.

Keywords: innovation, Innovation, innovation, invention, scientific and technological innovation, innovative potential

Актуальність проблеми. В умовах ринкової економіки функціонування та розвиток підприємств значною мірою обумовлені ефективною роботою їхнього інноваційного механізму, а також ефективністю реалізованих нововведень. Саме тому у сучасний період швидкого розвитку продуктивних сил інновації є головною рушійною силою динамічного розвитку суспільного виробництва. Такі поняття, як "інновації", "інноваційні процеси", "інноваційні зміни", міцно закріпилися в поточному лексиконі підприємців. Це обумовлює актуальність та необхідність дослідження сутності інновацій та постійне вдосконалення понятійного апарату щодо них.

Аналіз останніх наукових досліджень. На сьогодні питання ролі інновацій в економічній системі, аналіз проблем інноваційного розвитку економіки посіли одне з провідних місць у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних економістів і учених. До них, передусім, належать праці Шумпетера Й., Санто Б., Хартмана В. Д., Твісса Б., Перлакі Г., Менсфілда Е., Фостера Р., Друкера П., Ніксона Ф., Хаберланда Ф., Яковець Ю.В., Марчук Л.П., Микитюка М.М., Саблука П.Т., Шобанін В.С., Дідченко О.І., Бибочкина О.Ю., Поддєрьогіна А.М., Володіна С.А., Іртищевої І.О., Лайко П.А., Прокопа І.В., Лісового А.В., Шубравської О.В.

Незважаючи на значне накопичення емпіричних знань та теоретичних концепцій, ще відсутня узагальнююча теорія з інновацій, існують розбіжності з ряду важливих методологічних питань, тлумачення основних категорій.

Мета роботи є системне узагальнення сутності «інновацій», та вдосконалення підходів до класифікації інновацій, визначення ролі інноваційного розвитку у забезпеченні ефективного функціонування і розвитку підприємств у сучасних економічних умовах.

Викладення основного матеріалу дослідження. Головною метою будь-якої держави є досягнення рівня економічної безпеки, яка гарантує активну участь у світовому розподілі праці, а також національний суверенітет і внутрішню стабільність одночасно. Одним із складових структурних елементів економічної безпеки є технологічна складова. Міжнародна практика демонструє, що досягнення технологічної складової економічної безпеки належного рівня неможливо без становлення народного господарства на шлях інноваційного розвитку. Одним з головних показників, що відображають стан національної економіки і перспектив її розвитку, є національна конкурентоспроможність. У сформованих умовах глобалізації, прискорення науково-технічного розвитку та міжнародного переміщення капіталу конкурентоспроможність підприємств і країн визначається більшою мірою здатністю економіки розробляти нові технології і реалізовувати інноваційні проекти.

Постіндустріальне інформаційне суспільство створило умови, де інноваціям відведено визначальне місце в питаннях конкурентоспроможності та економічного розвитку. Для України, яка має високий потенціал і його недостатньою реалізацією, гостро стоїть питання про комерціалізацію інновацій. Його рішення визначає якість, в якому національна економіка інтегрується у світову і місце, яке вона займе в сучасному світі. У світовій науці вже не одне десятиліття використовується термін «innovation», який позначає якісні зміни у виробництві і перекладається як інновація. До теперішнього часу ні закордонна, ні вітчизняна наука не звертала істотної уваги на термінологію інноваційної діяльності. В результаті об'єднуються одним і тим же терміном поняття, які мають суттєві відмінності за характером виконуваних робіт, часу проведення останніх і т. п. Самі по собі термінологічні відмінності не можуть перешкодити здійсненню інноваційних процесів. Однак у випадках, пов'язаних з визначенням пріоритетних орієнтацій інноваційної діяльності, розподілом обсягів фінансування та матеріально-технічних ресурсів, дана обставина може зіграти істотну роль. Вона певною мірою може загальмувати (в разі некоректного підходу до суті питання інновацій) розвиток економіки [3].

Щоб осмислити складнощі, які стоять перед учасниками інноваційної діяльності та визначити підхід до предмету цього

дослідження, необхідно коректно детермінувати суть інновації, як суспільного явища. Основи теорії інновацій сформувалися в процесі становлення загальної теорії циклів і криз в економіці. Дослідження Н.Д. Кондратьєва знайшли своє продовження в роботах Й. Шумпетера [1], приписавши технологічним інноваціям головну роль у формуванні механізму економічного розвитку. При цьому під інновацією він розумів все те, що зазвичай відноситься до визначення підприємницької діяльності. Шумпетер визначив інновації як нові комбінації змін у розвитку виробництва і ринку. Отже, основоположником теорії інновацій останні розглядалися як суто практичне використання розроблених нововведень, об'єднаних в системи, або створення таких систем виробничої діяльності, які до сих пір не використовувалися суспільною практикою. При розгляді з даних позицій інновація виступає не просто як плід науково-технічної діяльності, а як результат, який знайшов застосування в суспільному виробництві. Г. Менш [1] дослідним шляхом підтвердив ідею кластеризації технологічних інновацій. Згідно з ним, криза і депресія долаються лише завдяки інноваціям. Технологічним патом він назвав ситуацію, коли суспільство змушене активно продукувати інновації. Вийти з неї можна лише за допомогою інновацій, підтримуваних контрактами і великими грошовими субсидіями з боку держави. К. Фрімен [10] визначив категорію нової технологічної системи як комплексу інновацій та технічної революції. За К. Фріменом, розробка нововведень забезпечує зростання попиту, який, в свою чергу, ініціює дифузії продуктивних і процесних інновацій. Б. Твіс [2] характеризує нововведення як процес, в якому наукова ідея або винахід отримують економічний зміст, успіх якого залежить від відповідності завдань ефективності управління проектом корпорації і ринкової орієнтації. Б. Санто [3] визначає інновацією суспільно-техніко-економічний процес, в результаті якого створюються якісно кращі продукти і технології шляхом практичного використання ідей. На його думку, інновація тоді може принести додатковий дохід, коли вона орієнтована на економічну вигоду. Д. Брайт [8] визначає особливу роль інновацій у розвитку суспільства, він вважає їх єдиним у своєму роді процесом, що об'єднує техніку, підприємництво, науку, економіку та управління, і називає його науково-технічним нововведенням. У зазначеному процесі втілюються

знання, які повинен мати завтра будь-який член суспільства, і ці знання втілюються в фізичну реальність завдяки цьому процесу. Відповідно до думки Френка Ніксона [86], інновація є сукупність виробничих, технічних і комерційних заходів, що ведуть до появи на ринку удосконалених і нових промислових продуктів і процесів. Я. Кук і П.Майєрс [7] описують інновацію як повний процес від наукової ідеї до продукту, готового до реалізації на ринку. М. Додгсон [1] вважає, що інновації включають технологічну, фінансову, наукову та організаційну види діяльності, що ведуть до успішному введенню нового продукту або виробничого процесу. Більшість західних авторів підкреслюють необхідність практичного втілення зміни, акцентують увагу на призначення і характер зміни. Інновацією визнається впровадження, здійснення і використання в практиці нововведення (пропозиції, ідеї, моделі, науково-дослідного рішення). П. Квінтас і Д. Уїлда [2] пропонують використовувати термін «інновація» в двох сенсах. У першому для визначення первинного використання нового продукту або виробничого процесу. У другому - для визначення процесу, що включає стадії дослідження, розробки і організації виробництва нового продукту або виробничого процесу. У другому сенсі часто використовується термін «інноваційний процес». У науковій літературі розрізняються терміни «нововведення», «новація», «інновація», в повсякденній практиці ці поняття, як правило, ототожнюються, що цілком зрозуміло. Багато вчених вважають ці поняття синонімічними, деякі все ж намагаються знайти смислові відмінності. Н.Ю. Шведов [4] під словом «нововведення» розуміє «нове явище, новий метод, новий звичай, винахід». Термін «нововведення» або «введення нового» дослівно означає процес використання новації. Однак ні те, ні інше ми не можемо назвати «інноваціями», оскільки з описаних змін не наслідують великі і системні наслідки, а «інновація» повинна вести до таких наслідків. Р. Фатхутдінов дає такі визначення цих понять. Він розуміє нововведення, як сформований підсумок науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок в якій-небудь сфері діяльності для підвищення її ефективності. Нововведення можуть бути оформлені у вигляді винаходів, товарних знаків, ноу-хау та інше. Коли новація починає використовуватися, воно стає нововведенням. Як тільки нововведення з'являється на ринку і починає володіти новою якістю,

воно стає інновацією [5]. Ф. Валента [9] в наслідок узагальнив найцікавішим чином все визначення. На його думку, інновації мають на увазі собою зміни в первісній структурі виробничого організму, тобто набуття його структурою нового стану. Наведене визначення приваблює своїм узагальнюючим характером. З огляду на необхідність в цільовій орієнтації інновацій, а також потреба досягнення позитивного соціально-економічного ефекту, ряд авторів підкреслює суспільну значущість змін, які можуть визначатися як інновація. Так, П.Микитюк дає визначення інновацій, які, на його думку, є комплексним процесом створення, поширення і застосування нового практичного засобу для поліпшення задоволення вже відомої до цього потреби суспільства [7]. Процес, в рамках якого нововведення вводиться на ринок, називають процесом комерціалізації, а проміжок часу, протягом якого протікає цей процес - інноваційним лагом. Необхідно розрізняти нововведення і новація, а, отже, і системи, що визначають характер і масштаби інноваційної дифузії. Це означає, що поняття інноваційного потенціалу слід, перш за все, пов'язувати з механізмом, що регулює масштаби і швидкість практичного використання нововведень в макроекономічній системі. Це дуже важливе зауваження, оскільки на відміну від інших, ставить питання про доцільний, з економічної точки зору, науково-технічному доробку, який в певному сенсі можна назвати науково-технічним портфелем. На нашу думку, світова наука ще не виробила єдиного підходу до визначення поняття «інновація». Це на певних стадіях фундаментальних досліджень і прикладних розробок створює труднощі для тих, хто виробляє і споживає інноваційну продукцію. Причому ці складності, в першу чергу, впливають на фінансовий стан інноваційно-активних підприємств. Запропоновані вище погляди свідчать, що в понятті містяться загальні риси, а саме:

- інновація являє собою запропоноване людиною корисне і доцільна зміна в попередньому стані;

- це зміна, яка отримала практичне застосування, причому вперше в даній області; Предметом таких змін можуть бути технології, вироби, соціальні, екологічні, економічні процеси та т.д.;

- інновації є засіб реалізації завдань розвитку підприємства і мають позитивний вплив на підвищення ефективності роботи організацій. Виділяють основні два підходи до поняття інновацій, коли:

1. Інновація аналізується як результат творчого процесу.
2. Інновація розглядається як процес впровадження нововведень.

У теорії інновацій існує велика кількість підходів до їх класифікації, кожен з яких демонструє ту чи іншу сторону об'єкта. У найзагальнішому сенсі їх можна класифікувати за сферою додатків, причин виникнення, функціональним призначенням і т. П. Найбільш поширеним в роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників є предметний підхід до класифікації інновації, що виділяє наступні типи:

- продуктові - нова продукція в сфері виробництва і споживання;
- процесні - вони поділяються на технологічні - нові технології виробництва товарів;
- організаційно-економічні - нові методи управління виробництвом і організації робіт; соціальні.

Взаємозв'язок таких форм діяльності як науково-дослідна, дослідно-конструкторська, проектна, технологічна, робота з освоєння нововведення у виробництві і їх реалізація складають основу сутності інноваційної діяльності. Її змістом є єдність всіх властивостей, елементів, внутрішніх процесів, протиріч, зв'язків і тенденцій, з яких складається. Ця єдність полягає в тому, що інноваційна діяльність - це діяльність по доведенню наукових ідей і технічних розробок до результату, готового до практичного використання, що припускає цілий комплекс заходів, у своїй сукупності, що призводять до інновацій. Стратегія успішно функціонує компанії повинна відповідати умовам внутрішнього і зовнішнього середовища фірми і припускати інноваційні зміни. Інноваційна діяльність підприємства передбачає розробку і впровадження інноваційних проектів і програм. Оцінка ефективності інноваційного проекту, що пропонується до реалізації повинна проводитися на основі аналізу ефективності використання інноваційного потенціалу. При цьому для початку аналізується рівень інноваційного потенціалу з урахуванням потрібних для впровадження інноваційного проекту фінансових, трудових, виробничих і інших ресурсів [6]. Інноваційний потенціал компанії - сукупність характеристик організації, що визначають її здатність до здійснення діяльності, що має на увазі створення і практичне використання інновацій.

Розвиток підприємства і його підрозділів відбувається за рахунок розвитку інноваційного потенціалу і являє собою реакцію на зміну умов зовнішнього середовища, значить, носить стратегічний характер.

Наявність інноваційного потенціалу підприємства є мінімальною необхідною умовою впровадження інновацій, істотних в кількісному і якісному плані, а величина і структура інновацій визначає стратегію розвитку підприємства і поточне управління ім. Інноваційний потенціал є значущою умовою конкурентоспроможності підприємства. Щоб правильно оцінити поточну ситуацію і визначити конкурентні переваги підприємства, потрібно проаналізувати наявний інноваційний потенціал і виявити резерви зростання ефективності його використання. При цьому під інноваційним потенціалом підприємства розуміється ступінь його готовності виконувати завдання, необхідні для забезпечення досягнення конкретної інноваційної мети, іншими словами мера готовності реалізувати інноваційний проект або програму інноваційних перетворень. Оцінити роль і місце наукових досягнень людства, що накопичуються в системі суспільного виробництва, можливо шляхом аналізу потенціалу, яким володіє національна економіка [7].

Зусилля науково-технічних організацій, а також досягнення світової науки і техніки створюють інноваційний потенціал країни, від якого в значній мірі залежать швидкість науково-технічного та економічного розвитку країни, її галузей і рівень її науково-технічної незалежності. Отже, інноваційний потенціал - це узагальнена характеристика рівня розвитку в країні інженерної справи, науки, техніки, ресурсів і можливостей, які перебувають в розташуванні суспільства з метою вирішення наукових і технічних завдань, тобто науково-технічний, виробничий, інтелектуальний, матеріальний і фінансовий потенціал, що забезпечує можливість здійснення інновацій.

Інноваційний потенціал розглядається також як сукупність засобів, умов, можливостей, якими володіє соціально-економічна система для реалізації інноваційних проектів, освоєння нових технологій, отримання наукомісткої продукції і матеріалів.

Інноваційний потенціал, як об'єкт інноваційної політики, є сукупність ресурсів виробничої системи, що включає в себе матеріальні, природні, трудові, фінансові та інформаційні ресурси. У складі інноваційного потенціалу головну роль відіграють знання. Саме від того як аналізована система накопичує і розвиває знання, як перетворює їх в інновації, залежить, в кінцевому рахунку, досягнення цілей, забезпечення конкурентних переваг, а значить і

конкурентоспроможність системи. З точки зору системного підходу, інноваційний потенціал являє собою складну просторову, розвивається в часі систему. Іноді інноваційний потенціал ототожнюють з науково-технічним. Під інноваційним потенціалом розуміють певний накопичений обсяг інформації про підсумки науково-дослідних і проектно-конструкторських розробок, винаходів, зразків нової техніки та продукції, або мають на увазі систему факторів і умови, без яких неможливо здійснити інноваційний процес, що значно спрощує реалії, а також звужує сферу застосування цієї економічної категорії. У більш широкому сенсі інноваційний потенціал - це не тільки можливість створення нововведення, здійснення інновацій, а й готовність відтворювати ці нововведення для подальшого ефективного застосування на рівні, відповідному світовому.

Узагальнення наведеної інформації дозволяє зробити висновок, що потенціал в загальному сенсі - це не просто показник, що характеризує стан об'єкта, а поняття, також відображає сутність ряду реальних явищ і процесів. Саме цей підхід дозволяє коректно відобразити певну ситуацію або відносини, а також процеси, напрямки їх розвитку і, отже, ефективність функціонування економічної системи в цілому. На основі аналізу всього вищесказаного, автором пропонується визначати інновації як якісно відрізняється від аналогів продукт або технологічний процес, який знайшов застосування вперше в даній галузі, що є результатом комплексу наукових, виробничих, організаційних та комерційних заходів. Сьогодні інноваційний розвиток України гальмує відсутність інноваційної інфраструктури та технології комерціалізації. Чинне недосконале законодавство, що стосується охорони інтелектуальної власності стримує потік технологій з науки в бізнес. Є обмеження прав вчених на отримання патентів за кордоном, утруднений процес створення нововведення, відсутня чітка фіксація прав на отримання та розпорядження роялті та ліцензійних платежів. У цих умовах полегшення процесу комерціалізації інновацій для України - необхідна умова в рамках жорстокої конкуренції і глобалізації економіки. У свою чергу, одним з найбільш значущих чинників успішної реалізації інноваційних проектів є інноваційний потенціал, що відображає здатність впровадження інноваційних проектів, вдосконалення та оновлення системи і виходу на сталий розвиток. Щоб визначити оптимальні обсяги інноваційного потенціалу, важливо мати

не тільки чітко визначення інноваційного потенціалу, а й розуміти його зв'язок зі стійким розвитком системи. З цією метою необхідно чітко визначати всі істотні фактори, які спричиняють його сутність і динаміку. Таким чином, необхідність переходу до сталого розвитку національної економіки ставить нові цілі і завдання, задає нові орієнтири, що в рамках формування ринкових відносин вимагає побудови національної інноваційної системи. Для того щоб чинники і передумови переходу на шлях успішного сталого розвитку були розмиті, необхідно комерціалізувати науково-технічні розробки і реалізовувати інноваційні проекти.

Висновки. Нині, впровадження інновацій розглядається як один із способів підвищення конкурентоздатності товарів, що виготовляються, підтримки високих темпів розвитку і рівня прибутковості. Внаслідок використання інновацій суттєво змінюються кількісні та якісні характеристики сфер виробництва та споживання, прискорюється економічний розвиток, забезпечується інтенсифікація суспільного виробництва. У зв'язку зі зростаючою роллю інновацій було запропоновано нове визначення даної категорії. Аналізуючи погляди вітчизняних і зарубіжних учених на суть терміна «інновація», можна чітко виділити три основні підходи до дослідження цієї наукової проблеми. З одного боку, ряд учених вважає, що інновація – це результат творчого процесу у вигляді нової або вдосконаленої продукції (технології). З іншого боку, прибічники процесного підходу стверджують, що інновація – це процес впровадження, освоєння і використання нових рішень; процес зміни та удосконалення того або іншого продукту в тій або іншій господарській області. Ще один підхід, що отримав поширення в інноваційній теорії, – еволюційний. Згідно з цим підходом, інновація розглядається як зміна, оновлення, що відбувається в продукті, технології, системі, методі. Узагальнюючи існуючі точки зору, під інноваціями пропонуємо розуміти зміни у всіх сферах життєдіяльності підприємства: виробничій, маркетинговій, фінансовій, організаційній, соціальній за допомогою впровадження, освоєння і технічних досягнень, з метою задоволення постійно зростаючих потреб використання нових або вдосконалених рішень, заснованих на науково- суспільства та підвищення конкурентоспроможності самого підприємства. Таке визначення містить, на погляд авторів, ряд важливих уточнень. По-перше, воно передбачає зміни в різних сферах діяльності підприємства, а не лише

оновлення виробничих процесів. По-друге, у пропонованому визначенні вказана мета інновації – задоволення запитів споживачів і зростання конкурентоспроможності самого підприємства, тоді як у більшості дефініцій мета цього процесу, результату або зміни не формулюється. По-третє, у визначенні чітко сформульований суб'єкт, що здійснює інновацію, яким у даному випадку є підприємство. Аналіз літературних джерел дав змогу виявити найсуттєвіші, на нашу думку, класифікаційні ознаки інновацій та представити їх узагальнену класифікацію, яка дозволить не тільки усвідомити їхню роль у розвитку суспільства, але й оцінити ефективність та спрямованість інноваційного процесу, встановити зв'язки між різними типами інновацій, визначити перспективність майбутніх інновацій, а також створити економічні механізми й організаційні форми управління інноваційною діяльністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія [Текст] / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук - К.: КНЕУ, 2003. - 394 с.
2. Захарченко В.І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки. навч. посіб [Текст] / Корсікова Н.М., Меркулов М.М. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 448 с.
3. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: навч. посібник [Текст]/ Н.В. Краснокутська - К.: КНЕУ, 2003. - 504 с.
4. Крикуненко Д.О. Проблеми впровадження інновацій на підприємствах [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mimi/2011_4_1/1_5.pdf.
5. Луциків І.. Економічна суть інноваційної діяльності [Електронний ресурс] Режим доступу: www.zgia.zp.ua.
6. Менеджмент та маркетинг інновацій: Монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2004. – 616 с.
7. Микитюк П.П. Інноваційна діяльність; Навч. пос. / П.П.Микитюк, Б.Г.Сенів – К.; Центр учбової літератури . 2009. – 392 с.
8. Петренко О.П. Інновації як складова ефективного розвитку зерновиробних та зернопереробних підприємств [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ekhp/2010_3/st3.pdf
9. Управління інноваціями в сучасній організації / Під ред. В.А. Євтушевського. – К.: Нічлава, 2006. – 359 с.
10. Хомік В.В. Теоретичні дослідження інноваційної активності регіону [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/soc.pdf>